

Politieke instabiliteit neemt alleen maar toe!

Tot het midden van de zestiger jaren werden verschuivingen van 2% al gezien als fors. Tot het eind van de tachtiger jaren werden de verschuivingen geleidelijk wat groter, maar vooral de oudere kiezers bleven hun partijen (met name CDA en PvdA trouw). Ook in dit geval lijkt het erop dat 1989 een waterkering was. De waterscheiding tussen het linkse en rechtse deel van de kiezers is toen ook vrijwel verdwenen. In 1994 verliest het CDA 20 zetels. En als Fortuyn niet was vermoord zou bij de Tweede Kamerverkiezingen in mei 2002 een nieuwe partij, de LPF, direct meer dan 25% hebben gehaald (en PvdA en VVD nog meer verloren dan toch al is gebeurd).

De peilingen in de eerste paar maanden na de verkiezingen van 2002 werden als het ware bepaald door de instorting van de LPF. De vrijgekomen zetels verdeelden zich in feite over diverse partijen. En weer werden de bestaande partijen in slaap gesust en onderschatten zij de kiezers. Want na de val van het kabinet, half oktober, is een grote taxatiefout gemaakt door met name de VVD. De sfeer onder het electoraat was toen dat men de buik vol had van het gedoe in Den Haag. Men wilde dat er geregeerd zou worden. Het overgrote deel der kiezers vond het prima dat de LPF uit de regering werd gezet. Het klimaat was rijp voor CDA en VVD om op hun manier een vernieuwing in de Nederlandse politiek tot stand te brengen. Men had kunnen zeggen dat beide partijen tevreden waren met het onlangs nog gesloten Strategisch Akkoord. En dat ze een mandaat van de kiezer wilden om samen snel door te gaan. De verkiezingen hadden op 11 december gehouden kunnen worden. CDA en VVD hadden kunnen zeggen dat als ze samen 76 zetels zouden halen de LPF ministers vervangen zouden worden door ministers van CDA of VVD, afhankelijk van de uitslag. En voor 25 december zal er dan een nieuwe regering kunnen staan op het bordes Huis ten Bosch. De kiezers zouden deze duidelijke vraag ongetwijfeld positief hebben beantwoord en CDA en VVD zouden dan ergens in 2003 dat akkoord kunnen aanpassen op basis van de nieuwe economische omstandigheden.

Maar nee, het zijn “normale” verkiezingen geworden. En als CDA en VVD geen meerderheid halen, wordt het ook een normale formatie, die wel weer drie tot vijf maanden zou kunnen duren. Tel uit je winst; dan is er echt meer dan een jaar niet geregeerd.

Bezie je de huidige campagne dan kan je eigenlijk vaststellen dat, hoewel de stijl verandert is (4 van de 10 lijsttrekkers dragen vrijwel nooit een stropdas), het een klassieke campagne is. Met alle kenmerken, die we eigenlijk al heel lang kennen. En zelfs personen –Wiegel- die sinds het begin van de zeventiger jaren bij verkiezingen waren betrokken.

Maar wat fors anders is geworden in de laatste twintig a dertig jaar is het electoraat. De banden met politieke partijen zijn steeds losser geworden. En het onderscheid tussen rechts en links binnen het electoraat ook. De gevolgen zien we in feite sinds de start van deze campagne. Terwijl op 30 december onze peiling voor het SBS6 programma “Stem van Nederland” nog een verschil van bijna 20 zetels liet zien tussen CDA en PvdA is dat verschil een week later vrijwel nihil. En de gevolgen ervan zijn fascinerend. Niet alleen hebben we de meest compacte campagneperiode uit de politieke geschiedenis (mede door

de kerstvakantie kort voor de verkiezingen), maar we zien ook dat we in die korte periode meerdere keren een forse verandering van het karakter van die campagne meemaken. Op 3 januari kon het CDA de campagne nog voeren met een soort zekerheid dat het CDA de grootste zou worden. Een week later moet die strategie volledig omgegooid worden. En kon Bos de vorige maand nog makkelijk wegkomen van de vraag wie er premier wordt als de PvdA in de regering gaat komen (hij niet, maar wie dan wel?), onder de huidige omstandigheden zal dat niet meer kunnen.

En het zou me niet verbazen als in de komende 11 dagen nog meer verrassingen komen onder invloed van het electoraat dat in feite steeds minder door de klassieke politieke aanpak wordt aangesproken. De trends lijken wel herkenbaar: het gaat toch vooral om de drie grootste partijen. En vlak voor de verkiezingen zullen de meeste kiezers zich afvragen willen we nu een regering met CDA+VVD of een regering met CDA+PvdA. Maar als je die vraag voor jezelf beantwoordt gaat het er dan nog wel om, hoe moet je dan stemmen om je doel te bereiken. Logisch is dan om niet het CDA te kiezen, maar PvdA of VVD (en met name de VVD is zich zeer op deze conclusie aan het richten). Maar dwars door deze conclusie loopt de vraag wie er dan premier moet worden. En tot vandaag lijkt Balkenende bij de meeste kiezers daar veruit de aangewezen persoon voor te zijn. Maar als het CDA niet de grootste partij wordt dan is de kans een stuk kleiner dat Balkenende premier blijft. Een duivels dilemma voor degenen die liever de PvdA niet in de regering zien (ruim 30% van het electoraat). Want als zij wel het CDA kiezen dan is de kans groter dat CDA+PvdA wel een meerderheid krijgen en CDA+VVD niet. En als zij wel de VVD kiezen dan is de kans groter dat de PvdA de grootste wordt.

Maar ook nu zijn verschuivingen van 10 a 15 zetels nog goed mogelijk. Hierbij denk ik met name aan de volgende invloeden.

- Kort voor verkiezingen in het recente verleden ontstond er ophef over een gerenommeerde politicus bij een partij omdat een krant onthulde dat er iets onbetamelijks gebeurd zou zijn (Brinkman in 1994, Jorritsma in 2002). Het zou me niet verbazen als dat in de komende dagen ook weer gebeurd en wat daar het effect van zal zijn.....?
- Op dit moment is alle aandacht op Bos gericht en hij is voor veel niet conservatieve kiezers een verademing ten opzichte van de vooraanstaande politici uit het recente verleden. Maar als je op Bos stemt krijg je ook nog een hele serie andere PvdA prominenten erbij. Ik heb ze al een tijdje niet gezien (misschien zijn zij tot 23 januari met een vliegtuig a la de LPF naar het buitenland vertrokken?), maar er staan veel meer mensen op de lijst dan Bos alleen. En het zou me niet verbazen als voor 22 januari kiezers dat weer gaan beseffen. Denk maar eens in als Bos geen namen noemt van potentiële Minister-Presidenten als de PvdA de grootste wordt en het gaat rondzingen dat Klaas de Vries kandidaat nummer 1 is! Dat kan de PvdA zomaar weer 5 a 10 zetels kosten.
- En als het op 22 januari koud en glad is dan is de opkomst echt anders dan als het goed weer is. Het zal vooral invloed hebben op hoeveel van de oudere

kiezers komen en dat slaat weer vooral terug op de uitslag voor het CDA. Bij koud en glad weer zou het CDA wel eens 3 tot 5 zetels slechter kunnen doen.

Maar hoe de uitslag ook wordt de kiezers staan steeds losser van de bestaande politieke partijen en dat effect zal zorgen voor een steeds grotere politieke instabiliteit in Nederland. Hoewel de uitslag ongetwijfeld een vertrouwd beeld zal geven (CDA+PvdA+VVD halen samen meer dan 110 zetels) er is een veenbrand aan de gang in Nederland die nog grote consequenties zal krijgen. Het is onaannemelijk dat welke regering er nu ook komt de vier jaar wordt volgemaakt. En als ons politieke systeem niet snel een ingrijpend veranderingsproces inzet dan zal die instabiliteit alleen nog maar groter worden. Ongetwijfeld met vele fascinerende verkiezingscampagnes, maar met een steeds slechtere bestuurbaarheid.